

Identification as a factor of professional direction of a future teacher

Jalolidin ZAYNOBIDINOV¹

Fergana State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received August 2021

Received in revised form

20 August 2021

Accepted 25 September 2021

Available online

25 October 2021

Keywords:

identification,
professional pedagogical
orientation,
research,
admiring. professional
perfection,
reflex.

ABSTRACT

This article is devoted to the study of the impact of the phenomenon of identification on the process of professional pedagogical orientation in future teachers and it describes the types of identification, methods of determining the identification process (experimental essay and questionnaire) with low, medium and high level disclosure. As well as some results of the study are referenced.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Идентификация бўлажак ўқитувчиларнинг касбий йўналишига таъсир этувчи омил сифатида

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақола бўлажак ўқитувчиларда касбий йўналиш шаклланиши жараёнида идентификация феноменини ўрганишга бағишланган бўлиб, унда идентификациянинг турли даражалари қуйи, ўрта ва юқори ёритилган. Шунингдек, мақолада идентификация омилининг таъсири-ни экспериментал иншо ва анкета ёрдамида аниқлаш методикалари баён этилган, ҳамда тадқиқотнинг баъзи натижалари келтирилган.

Калит сўзлар:

идентификация,
касбий-педагогик
йўналганлик,
тақлид,
ҳавас,
касбий ривожланиш,
рефлексия.

¹ PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Psychology, Fergana State University, Fergana, Uzbekistan.

Идентификация как фактор, влияющий на профессиональную ориентацию будущих учителей

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:
идентификация,
профессионально-педагогическая направленность, подражание, увлечение, профессиональное развитие, рефлексия.

Статья посвящена исследованию феномена идентификации в процессе формирования профессиональной ориентации будущего учителя, охватывающего различные уровни идентификации: низкий, средний и высокий. В статье также описаны методы определения влияния фактора идентификации с помощью экспериментальных сочинений и анкет, а также некоторые результаты исследования.

Ўқитувчилик турли касблар ичида алоҳида аҳамиятга эга. Чунки, ўқитувчи ёрдамида жамият талаб қиладиган шахс шаклланади, ўсаётган авлод инсоният ишлаб чиққан бойликларга даҳлдор бўлади, ўзлигини англашни ўрганайди, келгусида ижтимоий фаолиятининг ижодий яратувчанлик усулларига тайёрланади. Шунинг учун индвиднинг ижтимоий шаклланишида мактаб ҳал қилувчи рол ўйнайди деганимизда биз, энг аввало, ёш авлодга таълим ва тарбия беришга қаратилган педагогик фаолиятни назарда тутамиз. Бежиз кўп одамлар мактабда ўқиган йилларини хотирлаганда ўзларининг шахс сифатида шаклланишларида ўқитувчиларнинг шахсиятли ва касбий вазиятлари таъсирини таъкидлашмайди.

Ўқитувчи фаолияти учун ҳос бўлган касбий-педагогик ва маънавий-ахлоқий муносабатларнинг моҳиятига кириб боришда университетимизнинг педагогик факултетларида ўтиладиган “умумий психология” ҳамда “Ёш даврлари ва педагогик психология” курсларини ўрганилиши мақсадга мувофиқ. Шу билан биргаликда бўлажак ўқитувчининг маънавий-ахлоқий тарбиясида ўқувчилик ва талабалик йилларида шаклланган профессионал идеаларнинг роли катта аҳамиятга эга.

Профессионал идеалар ҳулқ-атвор эталонлари сифатида намоён бўлиб, бўлажак ўқитувчида шахсияти ва касбий сифатлар шаклланишига таъсир кўрсатади. Биз талабалар учун идеал бўлган педагоглар фазилатларини ўзига қабул қилиш механизми бўлган идентификация феноменини тадқиқ қилдик.

Идентификация ҳодисасини биз инсоннинг ўзини ўзга одам ўрнида тасаввур қила олиш қобилияти сифатида тушунамиз. Бу субъектнинг ўзини бошқа индвид билан ўрнатилган эмоционал алоқа асосида қўшилиб кетиш жараёни ва норма, қадриятлар, андозаларни худди ўзиникидай қабул қилиб, ўз ички дунёсига киритишидир. Идентификация ўзаро муносабатлар жараёнини таъминлайди ва маълум ҳулқ-атворга ундайди. (инсонпарварлик, альтруизм, эмпатия) [1. Б. 6].

Педагогик касб-корнинг илғор вакиллари билан ўзини идентификация қилиш орқали талаба кучлироқ педагогик барқарорликка эришади. Ушбу ҳолатда, бизнингча, идеал ўқитувчи билан ўзини идентификация қилиш тўлиқ(наъмунага, андозага абсалют даражада бирлашиш, мослашиш) ҳамда нотўлиқ бўлиши мумкин(бунда талаба ўзида профессионал-педагогик сифатларнинг маълум, ҳатто баъзиларини ўзида топиб, ўша асосида ўзини педагог билан идентификация қилади). Ушбу мос тушадиган сифатлар ёки параметрларни биз идентификацион деб атадик.

Ўрганилаётган ҳодиса моҳиятини аниқлаш мақсадида биз, “профессонал-педагогик идентификация” атамасини киритдик. Профессонал-педагогик идентификация-бу шахсининг ўзини, ўз шахсий профессионал-педагогик сифатларини педагогик касб-кор вакилларининг шахси ёки профессионал фазилатлари билан бирлаштиришидир [3. Б. 101].

Профессонал-педагогик идентификация структурасида биз талабалар идентификациясининг қуйидаги субектларини ажратмиз: ўз ўқитувчи ота-онаси билан; мактаб йилларидаги ўқитувчи билан; олийгоҳ ўқитувчилари билан, педагогик амалиётни ўтаётган мактаб ўқитувчиси билан; лидер-талаба билан; бадиий адабиёт ёки кинофильм қаҳрамони билан ўзини идентификация қилиш.

Шунингдек биз талабаларда идентификация жараёнига ёрдам ёки халал берувчи омилларни ҳам фарқладик. Аниқланишича, идентификация пайдо бўлиши учун ким идентификация субъекти бўлишидан қатъий назар қуйидаги омиллар асосий ҳисобланади-у ёки бу профессионал сифатлар ривожланганлиги ёки тараққий этмаганлигидаги ўхшашликнинг мавжудлиги; қизиқиш нуқтаи назарининг мос тушиши; объектга нисбатан ҳурмат, симпатия ҳамкечинмаликнинг кўникмалари идентификациянинг намоён бўлишига ёрдам берса, субъект ва объект ўртасида тафовутнинг мавжудлиги, манфаатлар, ҳаётий режалар, установка-ларнинг мос келмаслиги, антипатия ва бепарқлик каби омиллар идентификация пайдо бўлишига халал беради.

Идентификация ички психологик механизм сифатида шахс образига таъсир кўрсатади. Биз анкета сўровномаси воситасида бўлажак рус тили ва адабиёти ҳамда бошланғич синф ўқитувчиларида касб танлашга таъсир кўрсатган идентификация объектларини аниқладик. Анкета беш саволдан иборат:

1. Касб танлаётганингизда сизда педагогик фаолиятига ижобий муносабат пайдо бўлишига ким кўпроқ таъсир кўрсатган?

2. Педагогик касб-корга ижобий муносабатингизда ҳозирда ким кўпроқ таъсир кўрсатаяпти, сиз кимдан ўрнак оласиз, ким сиз учун профессионал фаолият наъмунаси ҳисобланади?

3. Сизнинг ўқитувчилик касбини танлашингизда биринчи, иккинчи, учинчи ва ҳоказо навбатда таъсир кўрсатган ва кўрсатаётган инсонларни кўрсатинг.

4. Ким сиз учун идеал ўқитувчи ҳисобланади-аниқ бир шахсми ёки йиғма образми?

5. Сизнинг идеал ўқитувчига муносабатингиз нимада ифодаланади?

Фараз қилишимизча, талабаларнинг касб танлашига таъсир кўрсатадиган объектлар сифатида ота-оналар, ўқиган мактабидаги ўқитувчилар, бадиий адабиётлар ва ўқиган кинофильмлар қаҳрамонлари, машҳур ўқитувчи-новаторлар, олийгоҳ ўқитувчилари, пед-амалиёт давридаги ўқитувчилар, курсдошлар ҳисобланишлари мумкин.

Биз жами 412 та анкетани ўрганиб чиқдик. Анкетанинг “Касб танлаётганингизда сизда педагогик фаолиятига ижобий муносабат пайдо бўлишига ким таъсир кўрсатган?” – деган саволга биз қуйидаги натижаларни олдик. (1-сонли жадвални қаранг).

1-жадвал.

Касб танлашда ўқитувчи фаолиятига ижобий муносабат шаклланишида турли, аҳамиятли инсонлар таъсирини ўрганиш натижалари (талабаларнинг курслар бўйича умумий сонидан % ҳисобида)

Таъсир қилган объектлар/Курс	I	II	III	IV
Ота-оналар	44.0	42.5	33.6	47.0
Ўқиган мактаби ўқитувчилари	53.0	45.5	48.4	1.2
Кинофилм қаҳрамонлари	–	8.4	4.8	1.2
Бадиий адабиёт қаҳрамонлари	2.2	2.2	2.4	2.4
Машҳур ўқитувчи-Новатор	1.1	–	4.8	2.4
“Ўзим танлаганман”	3.3	2.2	–	–

Талаба ўқиган мактабидаги ўқитувчилар, жадвалдан кўринишича, сўзсиз, касб танлашда асосий таъсир этувчи омил ҳисобланишади-барча курс талабалари уларни энг кўп кўрсатишган. Ота-оналарнинг ҳам таъсири анча кучли.

Талабага ҳозирги пайтда педагогик касбига ижобий муносабат шаклланишига таъсир этаётган омилни аниқлаш учун анкетага киритилган саволларга олинган натижалар 2-жадвалда акс этган.

2-жадвал.

Таъсир қилган объектлар/Курс	I	II	III	IV
Ота-оналар	28.6	13.3	14.4	20.0
Ўқиган мактаби ўқитувчилари	46.0	22.4	13.8	22.2
Олийгоҳ ўқитувчилари	25.4	62.0	55.8	43.2
Амалиётчи ўқитувчи	–	–	4.6	9.4
Курсдош талабалар	–	4.0	5.4	8.2

Олийгоҳда таҳсил олиш жараёнида талабаларнинг педагогик касб-корга муносабатларига университет ўқитувчиларининг таъсири кучаяди. Ушбу ҳолат улар педагогик касбининг конкрет, долзарб вакиллари эканлиги билан изоҳланади. Шунинг ҳам таъкидлаш жоизки, биринчи курсдан иккинчи курсга ўсиш тенденциясига ега, учинчи курсдан биров пастлаш кузатилади-бу, бир томондан, талабада педагогик ўз-ўзини англашнинг пайдо бўлиши ва, иккинчи томондан, янги таъсир объектларининг пайдо бўлиши педамалиёт даврида талаба мулоқот қилган ўқитувчилар ҳамда талаба профессионал-педагогик йўналганлик шаклланишига сезиларли таъсир кўрсатувчи курсдошлар билан изоҳланади. Мактабда ўқиган пайтлардаги ўқитувчилар таъсири ҳам курсдан-курсга шу тарзда ўзгаради-биринчи курсдан учинчи курсга пасаяди.(биринчи курсда 46% дан учинчи курсда 19.8% гача), кейин эса биров ўсади(тўртинчи курсда 22.2%). Биз ушбу ҳолатни талабада педагогик фаолият бўйича шахсий тажрибани аста-секинлик билан ўзлаштирилиши билан боғлаймиз.

Субъектга таъсир объектларининг аҳамиятлилигини биз анкетага киритилган қуйидаги процедура орқали аниқладик-талабалардан касб танлашларига таъсир кўрсатган объектларни муҳимлигига қараб фарқлаш(тартибга солиш) талаб қилинди. (3-жадвал).

Ўқитувчи касб-корини танлашга таъсир кўрсатган объектларни оранжировка қилиш натижалари (курслар бўйича талабаларнинг умумий сонидан % ҳисобида).

Таъсир қилган объектлар/Курс	I	II	III	IV
Машҳур ўқитувчилар	5	6	4	8
Адабиёт ва кино қаҳрамонлари	4	4	5	5
Мактаб давридаги ўқитувчилар	1	1	1	2
Педамалиёт давридаги ўқитувчилар	8	5	7	3
Ота-оналар	2	2	2	1
Олийгоҳ ўқитувчилари	3	3	3	4
Курсдош талабалар	6	7	6	6
Талабалик гуруҳи	7	3	3	7

Жадвалдан кўришиб турибдики, барча курсларда талабаларнинг жуда кўпчилигида ранг(тартиб) қаторининг бошида ёки ота-оналар биз бу қаторга анкета жавобларида кўрсатилган талабанинг баъзи яқин қариндошларини(ака, опа, амма, тоға, хола) ҳам киритдик ёки мактаб йилларидаги ўқитувчилар эгаллаган. Табиийки, педагогик мутахассисликка интилган ёшларга ўқиган мактабларидаги педагогнинг таъсири кучли бўлади. Касб-корини танлаш пайтидан бошлаб устоз-мураббий образи бўлажак ўқитувчиларнинг хулқ-атвори ва фаолиятида сезилиб туради. Ота-оналарнинг юқори рейтингги ҳақида шуни қайд қилиш зарурки, бизнинг менталитетимизда катталарнинг, айниқса, ота-оналарнинг обрўси анъанавий тарзда юқори ҳисобланади. Бизнинг тўплаган маълумотларимизда ҳамма ота-оналар ҳам касби бўйича ўқитувчи бўлмасаларда уларнинг маслаҳатларига қулоқ тутишади, айниқса, касб танлашда муҳим масалада. Бизнинг респондентларимиз орасида маълум фоиз талабалар ҳам мавжудки, улар учун ота-оналар ёки уларнинг профессионал ва маънавий-ахлоқий фазилатлари, уз хулқ-атвори ва профессионал фаолияти учун наъмуна ҳисобланади. Талабалар жавобларидан баъзиларини келтирамиз.

– “...менга менинг педагог онам катта таъсир кўрсатади. Мен ундан барча нарсада ўрнак оламан ва у мен учун профессионал фаолият наъмунаси деб ўйлайман...” (Гуля, 1-курс).

– “...менинг онам менга кўп таъсир кўрсатади. У кўп йиллар мактабда ишлаган, болаларни яхши кўради, уларга ғамхўр ва ҳайрихоҳ. Ушбу касб менга болалигимдан ёқади, мен ҳам онамга ўхшаган ўқитувчи бўлишни истайман. Мен доимо онамдан андоза оламан...” (Нигора С.Х., 3-курс).

– “...менинг дадам кўп педагогик стажга ега. У менга ушбу олийжаноб касбга муҳаббат уйғотди. У мен учун идеал ўқитувчидир”. (Акрам А. 3-курс).

– “...менинг онам рус тили ўқитувчиси, у менга кўп таъсир кўрсатади. Мен унинг гапларига қулоқ соламан ва ундай бўлишга ҳаракат қиламан”. (Райҳон М. 3-курс).

Юқорида таъкидлаганимиздек, идентификация тўлиқ ёки нотўлиқ(қисман) бўлиши мумкин. Биз талабаларнинг ишларида идентификация қилинадиган баъзи ўқитувчилар фаолиятларини мисол тариқасида келтирамиз. Бунда ўқитувчиларнинг профессионал сифатлари билан бир қаторда умумшаҳсий сифатларга таалуқли маълум ахлоқий фазилатлар ҳам кўрсатилган.

4-жадвалда талабалар ўзларини идентификация қилган сифатлар намоиш қилинган.

Объектларни идентификация қилинган сифатлари.

ГУРУҲЛАР	
Экспериментал	Назорат
Мулоқотчанлик	Босиқлик
Меҳрибонлик	Тартиблилик
Камтарлик	Топқирлик
Меҳнасеварлик	Ҳалоллик
Ростгўйлик	Кўнгилчанлик
Ҳазилкашлик	Қувноқлик
Мулоҳазалилик	Артистлик
Билимдонлилик	Яхши ўртоқ
Ҳалоллик	Кучли ирода
Топқирлик	Камтарлик
Жасурлик	Масъулиятлилик
Принциплилик	Мулоқотчанлик
Коллективизм	Принциплилик
Содиқлик	Меҳнацеварлик
Хайрихоҳлик	Ташкилотлилик

Талабалар ўзларини идеал ўқитувчининг шахси билан эмас, баъзи унинг фазилатлари билан идентификация қилишлари нотўлиқ идентификацияга мисол бўлади.

Ўз мақоламизда биз бўлажак ўқитувчининг маънавий-ахлоқий жиҳатдан камолотга эришишига таъсир кўрсатадиган психологик омиллардан бирини ёритишга ҳаракат қилдик. Истиқболда бошқа механизмларни ҳам ўрганишни мақсад қилганмиз. Зеро, Президентимиз кўп марта таъкидлаганидек, ҳар томонлама етук ижтимоий фаол шахснинг шаклланиши органик тарзда учинчи Ренессансни амалга ошира оладиган ёш авлод тарбияси билан чамбарчас боғлиқ ва замонавий ўқитувчи шундай шахснинг шаклланишида асосий кучдир.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ССЫЛКИ:

1. Авдеева Н.Н., Понятие идентификации и его применение к проблеме понимания человека человеком; В кн. Теоретические и прикладные проблемы психологии познания людьми друг друга: Краснодар, 1975. – С. 6–9.

2. Дубовская Е.М., Кричевский Р.Л., Феномен идентификации в групповом лидерстве; Вестник Московского университета, сер. 14, Психология, 1980. – № 2. – С. 48–58.

3. Никереев Е.М., Направленность личности и методы ее исследования; учебное пособие по дисциплине «Психология», издательство психолого-социального института: Воронеж (МОД7К), 2004. – С. 190.